

Диана Иванова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Пловдив, България

Надка Николова

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Шумен, България

Хроника

НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА КОМИСИЯТА ЗА СЛАВЯНСКИ КНИЖОВНИ ЕЗИЦИ

към Международния комитет на славистите на тема „Исторически и социолингвистичен контекст на кодификацията на славянските езици“
(Historický a sociolingvistický kontext kodifikácií slovanských jazykov)
в гр. Нитра

От 22 до 24 юни 2016 година в гр. Нитра (Словакия) се проведе поредната научна конференция, съчетана и с годишното заседание на Комисията за славянски книжовни езици (КСКЕ) към Международния комитет на славистите (МКС) на тема „Исторически и социолингвистичен контекст на кодификацията на славянските езици“. Темата на конференцията беше специално избрана от домакините по случай честването на 200-годишнината от рождението на Людевит Щур (1815–1856), един от първите кодификатори на словашкия книжовен език. Престижният форум мина под патронажа на Филологическия факултет на Университета „Константин Философ“ в гр. Нитра и на Института за езикознание „Людовит Щур“ при Словашката академия на науките в Братислава. В конференцията участваха докладчици от Беларус, България, Германия, Словакия, Сърбия, САЩ, Украйна и Чехия.

Научната среща беше открита на 22 юни от декана на Филологическия факултет на Университета „Константин Философ“ проф. Бернад Гарай, който поздрави участниците и им пожела успех. Приветствия към форума поднесоха проф. д.ф.н. Славомир Ондрейович – директор на Института за словашки език към Словашката академия на науките в Братислава, проф. Юрай Гловня, ръководител на Катедрата по словашки език в Университета „Константин Философ“ в Нитра и проф. Хана Гладкова от Карловия университет в Прага, председател на КСКЕ. Тя докладва за дейността на Комисията през изминалия едногодишен период (2015 г.), през който се проведе традиционната работна среща на Комисията и научната конференция в гр. Оломоуц (17.06.–20.06.2015) на тема „Славянските книжовни езици след 1945 година“, чиито материали предстои да излязат от печат.

Програмата на научната конференция включваше пет заседания, на които бяха представени проблеми, свързани с процесите на нормализация и кодификация на отделните славянски езици, с различни концепции и модели на кни-

жовен език и правопис, с ролята на възрожденските граматика и речници за унификацията на книжовните норми и др.

След официалната част на следобедното заседание на 22 юни се изнесоха три доклада. Славомир Ондрейович разгледа историята на кодификацията на словашкия книжовен език от Лудовит Щур – *Štúrovská kodifikácia spisovnej slovenčiny v slovanskom kontexte* (Щуровата кодификация на словашкия книжовен език в славянски контекст), фокусирайки вниманието си върху Л. Щур като забележителен лингвист и кодификатор на книжовния словашки език. Той подчерта, че Институтът, основан през 1943 г. и носещ името на Л. Щур, има за творческо поле не само известните Щурови трудове *Nauka reči Slovenskej* (1846) и *Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí* (1846), но и множеството му статии и дейности, дали по-късно тласък за разработката на съвременни лексикографски трудове – тълковни, специализирани и научни речници, и за развитието на корпусната лингвистика. Авторът на доклада обърна внимание върху факта, че при кодификацията Л. Щур се опира предимно на говоримата среднословашка градска норма въпреки мнението на опоненти, които са смятали, че няма качествата на западнословашката реч, и подчерта, че той участва и в по-късните Ходжово-Хаталови поправки на нормите, като прибъгва до компромис в името на договореностите между католици и евангелисти. Отказът му от някои принципи и преориентацията му към най-общите категории на човечеството и славянството е демонстриран в историческия му труд *Slovanstvo a svet budúcnosti*, наскоро преведен на руски език.

Хана Гладкова (Чехия) се спря на интересната тема за по-нататъшната съдба на правописните норми на чешкия книжовен език *Kodifikaunni teorie v bohemistickū praxi: Od Pravidel českého pravopisu dále* (Теория на кодификацията в бохемистичната практика (Накъде след *Правила за чешки правопис*?). Разработката ѝ има предвид два аспекта на описанието на съвременния чешки. Най-напред тя се спря върху „дуела в граматиката“ – наличието на паралелни (конкурентни) описания на езикови структури, документиращи вариентен език. Авторите на граматични трудове се опитват да проникнат по-дълбоко в същността на езиковата структура, като постулират нови парадигми и навлизат по-дълбоко в семантичните аспекти на структурата, която се анализира от гледна точка на познавателната лингвистика. Типична особеност според Х. Гладкова е значителното внимание при описание на използваните средства, т.е. преодоляването на традиционната опозиция на езика и речта. Вторият аспект се свързва с използването на по-свършени (и по-усложнени) инструменти при описанието (които разрушават традиционната дихотомична концепция чрез позоваване на структури с формата на скали и техни значения, преодоляващи антитезата на граматиката и речника). Този аспект е придружен от информация за честотата и разпределението на използването на проявите в зависимост от екстралингвистични фактори, влияещи върху избора на стил и жанр. Х. Гладкова обърна внимание върху някои характерни особености на съвременните описания, едно от които е използването на корпуси, включващи първи опити за получаване на статистически данни за говоримия език. Обратно, стилистичната работа все повече се насочва към описанието на системно уговаряната информация за стиловата вариантност и описанието на принципите за използване на изразни средства; така се стига до стилистично по-свършено описание на прагматичните условия за вариантност.

В доклада си *Historiske a aktualne aspekty ortografije hornjoserbskeje spisowneje řeče* (Исторически и съвременни аспекти на правописа в горнолужишкия книжовен език) Яна Шолчина (Германия) се спря на въпроса за правописната нормализация на горнолужишкия език през XVII–XVIII век и опитите да се уеднакви правописът на горнолужичаните – протестанти и католици – и да се постигне единна, надрегионална норма. Авторката разглежда и лексикографските концепции на издаваните през XIX век речници, като сред най-значимите тя посочва тези на заслужилите възрожденски дейци и радатели за развитието на сърболужишкия език и култура Ян А. Смолер и Ян Петър Йордан. Тяхната концепция за единен правопис и аналогични правила е приета и се поддържа от просветната организация „Матица сръбска“ и функционира до средата на XX век. Вторият проблем, който се разглежда в доклада, е свързан с актуалните правописни тенденции и промени на някои правописни и пунктуационни правила. На основата на анализа на излязлото през 2008 г. преработено издание на горнолужишки и долнолужишки език „Wosadnik. Modlitwy a kërluše katolskich Serbow“ (Енориаш. Молитви и песнопения на католиците сърболужичани) авторката отбелязва подобни примери, както и факта, че промените в кодификацията са изнесени от Горнолужишката езикова комисия на интернет страницата на „Матица сръбска“.

На сутрешното заседание (23.06.) бяха представени доклади, посветени на значими проблеми, свързани с кодификацията на южнославянските езици. В доклада си *Книжовноезикова норма и книжовноезикова периодизация (с оглед на историята на българския книжовен език)* Диана Иванова (България) се спира върху периодизацията на българския книжовен език – въпроса, който през различни етапи от развитието на българското езикознание е разглеждан в различни аспекти и по който са изказвани различни становища. В изложението си авторката прави обзор на постигнатото досега в тази насока, обобщава резултатите от множеството колективни и авторски трудове, излезли през последните няколко десетилетия, и взема отношение по отделни противоречиво интерпретирани проблеми, отнасящи се за периода от XVII – средата на XVIII век. Посочва необходимостта от прилагането на комплексен подход за успешното решаване на този проблем: единна концепция и методология и ясни диференциращи критерии за определяне на качествено новото в състоянието на книжовния език, които да дадат основание за обособяване на новата фаза в неговия развой. В посочения период в книжовноезиковата ситуация се появява иновативно явление – нов тип норма на говорна основа.

Докладът на Надка Николова (България) *Подходи при кодификацията в първата граматика на новобългарския книжовен език от отец Неофит Рилски* е посветен на две важни особености на кодификацията на новобългарския книжовен език, които оказват влияние върху по-нататъшното му развитие и функциониране. Това е липсата на авторитарен подход на автора на първата новобългарска граматика отец Неофит Рилски (1835), както и пуристичната линия на възгледите му, намерила израз в малкия речник в края на граматиката му. Той поставя на обсъждане множество теми в пространната си студия „Филологическо предуведомление“, като изразява гледната си точка, предполагаща диалогичност и толерантност при обмяната на мнения относно нормите и кодифицирането им.

Следващите три доклада бяха изнесени от представители на Белградския университет. В първия от тях Божо Чорич (Сърбия) *Персонални контекст ко-*

дификације српског језика у XIX веку (Персонален контекст на кодификацията на србскиот језик през XIX век), разглеждајќи кодификацията како важен нормоутврждавач елемент на даден книжовен језик, ја поставя в исторически и в личностен контекст, како отдава значимото и на двата аспекта. Той разглежда првата половина на XIX в. како важен период в историјата на србскиот книжовен језик, сврзан с началната фаза на езиковата кодификација, започнала с реформаторската дејност на Вук Караджич. В широк план в доклада се представят онези книжовници и учени мъже в Србија, които допринасят за стандартизацијата на србскиот језик както с теоретичните си постановки, така и с практиката си, но сред тях Вук има водеща роля. Авторът изтъква ролята и на онзи кръг европејски слависти, които оказват влияние върху филологическите възгледи на Караджич (Копитар, Грим, Хердер, Добровски и др.). Усилията на големия србски филолог не са напразни – в крайна сметка побеждава Вуковата езикова и графическа реформа.

Предмет на доклада на Велко Бърборич (Србија) *Ђуро Даничић као кодификатор српскога језика* (Ђуро Даничич како кодификатор на србскиот језик) е кодификаторската дејност на Ђуро Даничич, нај-блискиот сьратник на Вук Караджич, последовател на неговите идеи, които заштитава и утврждава в практиката по научно аргументиран начин. С научните си съчинения, между които емблематичната му книга *Рат за српски језик и правопис*, 1847 (*Борба за србски језик и правопис*), както и с *Мала српска граматика* (1850) – *Кратка србска граматика*, Даничич с пълно право може да се нарече кодификатор на србскиот језик. В. Бърборич посочва активното му участие в езиковите дискусии, благодарение на което Вуковите идеи печелят нови привърженици. Проучвајќи србското книжовно наследство, Д. Даничич събира в *Србски речник* (1852) огромното национално словно богатство. Той е продолжител и на друго Вуково дело – след неговия превод на Новиот завет Д. Даничич превежда Стариот завет. В заключение авторът посочва огромните заслуги на Д. Даничич за налагането на Вуковите идеи, въпреки че самата реформа става възможна и реална след две десетилетия (1868), когато тя е и официјално призната.

В доклада на Александар Миланович (Србија) *Јован Суботић као кодификатор српског језика у XIX веку* (Јован Суботич како кодификатор на србскиот језик през XIX век) се представят идеите на друг кодификатор на србскиот језик. Како изтъква авторът, слојната езикова ситуација през првата половина на XIX в. застава известниот политик и филолог Јован Суботич да предложи спасителен план и смислена езикова политика, чрез која да се постигне бързо оградотјаване и културно издигане на сьрбите и езикова интеграција. Авторът изтъква големите заслуги на Суботич, който се проявјава како помирител на двете противоположни книжовноезикови концепции: доситеевската и вуковската. В својата *Србска граматика* (1847), получила наградата в конкурс на „Матица сьрбска“, от една страна, той задържа доситеевските правописни принципи (морфологичен и етимологичен), а от друга страна – препоръчва сьрбскиот книжовен језик да се изгражда на основата на говоримата реч.

Людмила Ткач в своја доклад *Соціолінгвістичні аспекти лексикографічної кодифікації української літературної мови в другій половині XX – на початку XXI століття* (Соціолінгвістични аспекти на лексикографската кодификација на украинскиот книжовен језик от втората половина на XX век до началото

на ХХІ век) разглежда лексикографската кодификация на украинския книжовен език през втората половина на ХХ и началото на ХХІ век в социолингвистичен аспект. Във въведението си авторката проследява традицията в украинската лексикография, чието начало поставя Л. Зизаний с първия печатен речник „Лексис“ (1596). Прави преглед на направеното в началото на ХХ в., изтъквайки като важно събитие в областта на лексикографията „Словник української мови“ (Речник на украинския език) на Б. Гринченко (1907–1909). Конкретните данни за издадените речници Л. Ткач представя в съответния социолингвистичен дискурс на лексикографската дейност, съпроводена от стереотипи и господстващи политически тенденции, а също репресии по времето на сталинизма. Авторката свързва периода на 60-те години на ХХ в. с появата на алтернативното украинско езикознание, а следващите две десетилетия – с продуктивността на украинската лексикография, когато се издават редица традиционни и нови типове тълковни речници („Словник української мови“ в 11 тома, 1970–1980, най-пълният и подробен речник на украинския език по това време – с повече от 134,000 думи; 4-томният „Новий тлумачний словник української мови“ (Нов тълковен речник на украинския език), 1999 г. с 42 000 думи, както и други видове речници). Авторката заключава, че посочените постижения правят тази област на украинското езикознание особено авторитетна.

Предмет на доклада на Андрей Даниленко (САЩ) *Скільки варіантів української літературної мови треба сьогодні мати?* (Колко варианта трябва да има днес украинският книжовен език?) са регионалните варианти на украинския книжовен език – горноднєпърски, галицко-буковински, задкарпатски и бачко-сремски. Използвайки метода на триангулацията (включващ времеви, пространствени и обществени параметри при изследване на дадено явление), авторът изтъква тяхната диференциация и обществено-историческите особености, при които се формират тези регионални украински диалекти. Разглеждайки обществено-политическите условия при нормализацията и кодификацията им, авторът представя йерархичната типология на вариантите на украинския книжовен език. Изтъквайки полицентризма като характерна черта при формирането на украинския език, той посочва неговите два национални варианта. Първият е източноруски (с подварианти горноднєпърски, галицко-буковински, задкарпатски) и западноруски (с подварианти – лемковски, русински и задкарпатски), а вторият е представен от воеводинския вариант (бачванско-русински).

В следобедното заседание на 23 юни бяха изнесени доклади, посветени на източноруските езици. В един от тях беше представено състоянието на руския книжовен език и нациолектите на руския език – *К вопросу о современном состоянии русского литературного языка и нациолектах русского языка* (Към въпроса за съвременното състояние на руския книжовен език и нациолектите на руския език). Проблемът бе разискван от Наталия Корина от Университета в Нитра. В изложението си тя разгледа някои актуални аспекти на функционирането на съвременния руски книжовен език: разминаването на речевата практика с каноните на книжовния език и проблема за културата на публичната реч, върху чието формиране въздействат все по-отчетливо отдалечаващите се от книжовната норма изяви на представителните лица на държавата. Особено внимание Н. Корина отдели на функционирането на регионалните варианти на руския език (т.нар. нациолекти) и свързаните с тях проб-

леми на превода. Тя наблегна на това, че средата на приемащата култура ги маркира неминуемо и това е една от най-характерните им черти.

В доклада на Сярхей Запрудски „Реформа белорусского языка 1933 г.: наука и политика“ (*Реформата на белоруския език от 1933 г.: наука и политика*) се разглеждат лингвистическите и идеологическо-политическите аспекти на проведената през 1933 г. реформа на белоруския език, която заляга в декрета на Съвета на народните комисари на Белоруската съветска социалистическа република „Об изменениях и упрощении белорусского правописания“ (За измененията и опростяването на белоруския правопис). Авторът прави извода, че постановлението на Съвета на народните комисари се явява един от инструментите на идеологическо-политическата борба по това време; една голяма част от отделните точки в декрета са насочени към скъсване с предишните постановки на езиковедите в сферата на правописната регулация на белоруския език, както и към изменения в речевата практика. Авторът констатира също, че в хода на езиковото реформиране често влизат в сила случайни фактори, обусловени от конвенционалния характер на много от правописните предписания и от идеологическо-политическата конюнктура.

Следобедното заседание на 23 юни завърши с представяне на „*Jazykové-dné dielo*“ – коментирано издание на лингвистичните трудове на бащата на словашкия книжовен език Людовит Щур, от чието рождение през 2015 г. се навършват 200 г., а през 2016 г. – 160 г. от кончината му. Над изданието са работили десетима специалисти по история на словашкия книжовен език – отговорен редактор е проф. д.п.н. Любомир Кралчак, ръководител на Катедрата по словашки език към Университета в Нитра. Луксозното издание е замислено като паметник на делото на уважавания словашки хуманист, историк и лингвист, политик и поет, което продължава да бъде вдъхновение за много поколения слависти.

В последния ден от славистичния форум бяха представени три доклада – на Катарина Дудова, Онджей Блаха и Юрай Гловня. Катарина Дудова от Университета в Нитра представи кодификацията на А. Бернолак от 1790 г. „*Grammatica Slavica*“ в доклада си *Kontinuita Bernolákovej kodifikácie s predchádzajúcim vývojom slovenčiny* (Непрекъснатата връзка между Бернолаковата кодификация и предходния развой на словашкия език). Идеята ѝ е, че тази кодификация (предпождаща Щуровата) е естествено продължение на вече създадена традиция, което се доказва от дадените като примери фразеологични съчетания. Те имат важно значение като доказателствен материал поради факта, че са почерпани от т.нар. културен словашки, което придава на формирацията се книжовен език гъвкава стабилност и укрепва основните критерии за книжовност на един език (най-вече разбираемост и функционалност). Наличието на фразеологизмите в трудовете на А. Бернолак спомага за разкриване на отправните точки и уникалния път на Бернолаковата кодификация, която в онзи обществено-исторически момент е била неминуема в този си вид. Бернолаковият словашки става първият книжовен език на словаците, валиден за цялото общество и запознаващ ги с изкуството, научно-популярната и религиозната литература.

Трайните интереси на Онджей Блаха към историята на чешкия книжовен език намират израз в интересното сравнение между чешката и словашката езикова ситуация през първата половина на XIX век (*Čeština a slovenština v 1. polovině XIX století: porovnání jazykových situací* (Чешкият и словашкият език в първата половина на XIX век). На първо място той констатира, че в етническо

отношение чешките земи са били по-малко хомогенни в сравнение със словашките, като особено в Морава и Силезия градският чешко-немски билингвизъм е бил доста развит. И в двете страни латинският език, който е имал силна традиция, допринася за съхранението на чешкия и словашкия език в качеството си на официален език, отдалечавайки от активните сфери немския и унгарския. На трето място авторът коментира конфесионалната изравненост в Словакия, където 71% от населението са католици, а 29% – евангелисти. Напрежението между двете конкурентни групи, вече несъществуващо в чешките земи (където има такава конкуренция през XVI в.), довежда до множество книжовноезикови творчески актове. В същото време в Чехия – за разлика от Словакия – доминират филологически трудове, писани на немски. Забележително е влиянието върху словашката писмена продукция, изградена върху чешкия книжовен език (особено след излизането на граматиката на В. Ханка след 30-те год. на XIX в.).

С религиозния фон на Щуровата кодификация на словашкия книжовен език *Konfesionálne pozadie štúrovskej kodifikácie* (Конфесионалният фон на Щуровата кодификация) запозна присъстващите Юрай Гловня. Неговата теза е изградена на историческия факт от 1517 г., когато Реформацията предизвиква разкол в църквата и причинява дълбоко вътрешно разединение, продължаващо повече от 400 г. за словаците. То предопределя и процесите по време на словашкото национално възрождение. Така Бернолаковата кодификация намира симпатизанти сред католиците, на нея се противопоставя Щуровата, подкрепяна от евангелистите. Щур обаче разбира, че обединението на нацията не може да се осъществи без т.нар. бернолаковци, и преодолява религиозния антагонизъм чрез подкрепа на Ходжово-Хаталовата реформа през 1851 г. Ю. Гловня представя и конкретни примери за сътрудничество на Щур с ортодоксалните учени. В историята на словаците двете вероизповедания функционират в диалектично единство и бидейки във взаимно напрежение и спорове, обогатяват словашката култура.

Конференцията беше съпътствана от оживени дискусии, които хвърлиха допълнителна светлина върху общи и специфични проблеми, свързани с нормата и кодификацията на славянските книжовни езици в диахронен и съвременен аспект. На 24 юни се проведе заключителното работно заседание, на което се разисква въпросът за участието на КСКЕ в самостоятелен тематичен блок на XVI Международен конгрес на славистите, който ще се проведе в Белград през 2018 г. Предвижда се докладите от конференцията да бъдат публикувани.

На домакините и лично на техния представител и организатор на научната среща в Нитра, проф. Юрай Гловня, членовете на Комисията за славянски книжовни езици дължат огромна благодарност за предоставените добри условия, за чудесната организация и интересната културна програма.

✉ Диана Иванова
dpivanova@abv.bg

✉ Надка Николова
nikolova55@gmail.com